

Çevresel psikoloji, planlama ve kentsel bütünleşme

Ömür TÜRKSOY *

GİRİŞ

Kentin büyük ölçekli, çok boyutlu bir çevre; kentlilerin ise bu çevrenin kullanıcıları olduğu ve çevre ile kullanıcıları arasında sürekli iletişimin var olduğu kabulüne dayanan çevre kuramlarının kent planlama disiplini içinde yer almaya başlaması 1960'dan sonra yaygınlaşmış, çeşitli ülkelerde yapılan ampirik araştırmalar önemli bilgi birikimi sağlayarak kuramsal içeriği zenginleştirmiştir.

Türkiye'deki fiziksel planlama eylemi ise "insan" boyutunu büyük ölçüde gözardı eden bir süreç olarak örgütlenmiş, kent ile kentli arasındaki ilişkilerin boyutları ve içeriği yeterince irdelenmemiştir.

Oysa planlama sürecinde insan ögesi iki gerekçe ile çalışmalıdır.

Birincisi; bilme süreci içinde "bütün" ile onu oluşturan parçalar arasındaki ilişkinin vazgeçilmezliği ve anlamlılığıdır. Bir topluluğu oluşturan elemanlar hakkındaki bilgi "bütün"e ilişkin bilgiye temellendirilmelidir. Öte yandan "bütün"e ilişkin bilgi de o bütünü tek tek parçalarına ilişkin bilgi ile değer kazanır.

*
1978 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu ve İİB Ankara Nazım Plan Bürosunda şehir plancısı olarak çalışmaya başladı. 1983 yılında "An Attempt to Understand Urban Integration Through the Evaluation of Mental Maps" konulu master tezi ile aynı bölümden yüksek lisans derecesini aldı. 1985 yılı Haziran ayından bu yana TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsünde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

Toplumların ya da sosyal grupların; kendilerini oluşturan bireylerin toplamından farklı, ayrı birer organizma oldukları; kendilerine özgü nitelikleri bulunduğu gerçeği saklı tutularak; eylemlerinde, bireylerinin tutum ve değerlerine bağlı olduklarını söylemek yanlış olmasa gerektir. Bu nedenle grupları, bir bütün olarak işleyişlerinin yanı sıra, bireyleri temelinde de incelemek anlamlıdır.

İkinci gerekçe; planlılarla, kendisi için plan yapılanlar arasında olması gereken iletişimle ilgilidir. Kent planlamasının temel amacı insanlara daha iyi yaşam çevreleri sunmaktır. Bu süreç, kıt kaynakların kullanımına yönelik tercihler ya da uygulanma sorunları gibi çelişkileri kendi içinde zaten taşımaktadır. Planlı-kullanıcı iletişimsizliği ise sürecin yadsınmaması gereken bir başka sorundur. Tüm genel sorunların önemli ölçüde çözümlendiği varsayılsa bile yapılan planların daha iyi çevreler üreteceği tartışmalıdır. Çünkü çevre kavramı; farklı insanlar, farklı sosyal gruplar için -geçmiş yaşam deneyimlerine, bugünkü yaşam koşullarına ve geleceğe yönelik beklentilerine bağlı olarak- ayrı anlamlar taşır. Her varlık ile çevresi arasında öğrenme, yaratıcılık gibi psikolojik süreçleri de içeren sürekli etki-tepki ilişkileri vardır. Bu nedenle önemli olan, bu ilişkilerin doğasını anlayıp, çevreyi ona göre biçimlendirmektir.

Fiziksel çevrenin bağımsız değil, bağımlı değişken olduğu ve kullanıcılarının gereksinimlerine göre tasarlanıp, inşa edilmesi gerektiği fikrinin tartışılması 1960'lı yıllarda yoğunluk kazanmıştır. Örneğin Jane JACOBS,¹ planlı ve mimarların kentlilerin gereksinimlerini ve kent mekânındaki eylemlerini dikkate almadan planlar ürettiklerini, bu nedenle de bu planların uygulanmadığını öne sürmektedir.

Christopher ALEXANDER, kent planlamada bilişsel yaklaşımın, insan gereksinimlerinin belirlediği eylemlerin tasarlanmasıyla çok daha işlevsel çevrelerin oluşmasını sağlayacağını savunuyor.²

Benzer biçimde Herbert GANS, planlamanın amaçlarının yalnızca plançı değerlerini değil, kullanıcıların da davranış biçimlerini ve değerlerini içermesi gerektiğini vurguluyor.³

Bu görüşler ışığında, Çevresel Psikoloji (Environmental Psychology) disiplini insanların çevrelerini zihinsel olarak kurma süreçlerini araştıran Çevresel Biliş (Environmental Cognition) yaklaşımı, çevreyi zihinde kurma sürecini mekânı vurgulayarak açıklayan Sosyo-Mekânsal Şema (Socio-Spatial Schema) kavramı ve Zihinsel Haritalar (Mental Maps) yöntemi, kent planlama eylemini içerik yönünden zenginleştirmeye yarayışlı yaklaşımlar olarak görünmektedir. Bu nedenle Türkiye'deki planlama sürecinde de bu tür araştırmalara yer verilmesi için söz konusu kavramlar üzerine dikkat çekmek bu yazının amaçlarından birini oluşturmaktadır.

Bir diğer amaç ise, 1983 yılında yapılan bir araştırmada⁴ elde edilen Ankara kentine ilişkin zihinsel haritalardan örnekler sunarak bu tür çalışmaların "kentsel bütünleşme" gibi sosyal içerikli bir olgunun irdelenmesindeki kullanımını tartışmaktır.

ÇEVRESEL PSİKOLOJİ

En genelde, Çevresel Psikolojinin ilgi alanını, insanla yaşadığı ortam arasındaki ilişkiler oluşturur. İnsan, günlük yaşama ortamıyla ilişkilerinde psikolojik süreçleri açısından araştırma konusudur. Ortam ise, hem bireyin her gün içinde bulunduğu mekânsal çevre, hem de bireyin bir parçası olduğu sosyal çevre olarak ele alınır.

Mekânsal ortam; kişisel mekân, ev, komşuluk çevresi, şehir, bölge ve ülke gibi farklı ölçeklerde düşünülebileceği gibi, sosyal çevre de; kişisel özellikler, aile etkileri, komşuluk ilişkileri, hemşehrlik, alt kültürler, ulusal kültür gibi yine farklı ölçeklerdeki ilişkiler bütünü olarak kavranabilir.

Çevresel Psikoloji disiplinlerarası bir disiplin olma özelliği taşır.⁵ Bu nedenle mimarlık, planlama, sosyoloji, antropoloji, ekoloji ve psikoloji disiplinlerinden girdiler alarak geliştirilen kavram, kuram ve yöntemler yine bu disiplinler kapsamında değişik amaçlarla ve etkinlikle kullanılmıştır.

Çevresel Psikoloji'nin ikinci bir özelliği, insanı çevresinden etkilenen, çevresini değiştiren, zamanla kendi de değişen aktif bir organizma olarak ele almasıdır. Çevre de, sabit olmayan, kullanıcıları tarafından yaratılan bir kavram olarak düşünülür. Geleneksel Psikoloji'de insan davranışları çevre koşullarından uzak, belirli laboratuvar koşullarında incelenirken, Çevresel Psikoloji'nin yöntemlerinde insan, günlük yaşama ortamından soyutlanmış olarak düşünülmez, tersine onun bir parçasıdır. Bu nedenle insan davranışları özgün çevre koşullarıyla bütünleşen bir süreç içinde irdelenir.

Çevresel Psikoloji'nin bir başka özelliği sosyal sorunlarla ilgilenmesidir. Çünkü insanla çevresi arasındaki iletişim o çevrede yaşayan insanlar arasındaki ilişkileri de kapsar.

Çevresel Psikoloji algılama, bilme, öğrenme vb gibi çevre ile insan arasındaki değişimde çok önemli olan psikolojik

süreçleri araştırır. Bu süreçleri anlamada, insanın çevresine sunduğu tutum, davranış, değer yargıları, sosyal ve kültürel normlar yaşamsal önem taşırlar. Özetle Çevresel Psikoloji insanı, kendisi için işlevsel ve tatmin edici nitelikteki çevresini tasarlayan, kuran bir yapımcı olarak tanımlar.

ÇEVRESEL BİLİŞ ve SOSYO-MEKANSAL ŞEMA YAKLAŞIMI

Çevresel Biliş, Çevresel Psikoloji'nin ilgi alanlarından biridir⁶ ve insanın çevresini bilme, idrak etme sürecini araştırır. Birşey hakkında bilgi edinmek zihinsel bir eylemdir yoksa deneyin bir ürünü müdür sorusudur daha genelde yanıtı aranan. Doğaldır ki farklı kuramsal yaklaşımlar bu soruya farklı açıklamalar getirmektedirler. Ancak çevresel biliş sürecinin Epistemoloji temelindeki tartışması bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu çalışmada benimsenen yaklaşım, çevresel bilişin, çocukluğun çok başlangıcından itibaren edinilen bilgilerin sistemleştirildiği bir zihinsel süreç olduğudur.

Çevresel biliş, birey ile çevresi arasındaki uzlaştırmacı bir mekanizma, iç organizmik faktörler ile dış çevresel faktörlerin ilişkisi sonucunda bireyin çevreyi kavraması sürecidir.⁷ Bu süreç, çevrenin birey tarafından algılanması, bilginin zihinde toplanması, kodlanması, sınıflanması, anlamlar üretilmesi, tercihler yapılması ve gerektiğinde yeniden hatırlanması gibi bir dizi alt süreci kapsar. Kişilik ve deneyim farklılıkları çevrenin zihinsel olarak kurulmasında farklılıklar yaratır.

Terence Lee, büyük ölçekli çevrelerin insan zihninde bir model olarak nasıl kurulduğuna ilişkin olarak geliştirdiği sosyo-mekansal şema yaklaşımında, nesnelere ne olduklarına, özelliklerine ilişkin bilginin yanı sıra, yerlerine ilişkin bilginin de zihinde depolandığını belirtir.⁸ Bu yaklaşım hem çevresel biliş sürecinin özelliklerini içerir, hem de fiziki mekânın önemini vurgular.

Birey ile dışındaki her şeyi kapsayan çevresi arasında sürüp giden etki-tepki ilişkileri sırasında birey, çevrenin O'nun için herhangi bir şekilde anlam taşıyan öğelerini algılar. Daha sonra önceki deneyimleri sonucunda zihninde oluşan yönlendirici, karar verici nitelikteki bilgi özetlerini -kurultu (construct)- kullanarak algıladığı bu öğeleri sınıflar, aralarındaki ilişkileri kavramsallaştırır. Çevreye ilişkin ham bilginin, zihinsel süreçler sonunda işlenerek bilişsel bilgi haline geldiği bu kurma işlemi zamanla bir şema biçimini alır. Yani sosyo-mekansal şema, yerler ve şeyler hakkındaki bilgilerin işlenerek öznel bir yapıya dönüşmüş halidir.

Şemanın içeriği ve biçimi kişiseldir, tektir ve değişime açıktır. Her birey iktisadi konumu, sosyal ve kültürel değer sistemi, geçmiş deneyimleri ve geleceğe yönelik beklentileri ışığında kendine özgü bir şema kurar. Şema oluştuğunda hiyerarşik ve yapısal bir içeriği vardır. Bir kez oluştuğundan sonra şema yeni malzeme içermekte seçicidir. Yeni bilgiyi kapsamak için kendini değiştirir, kapsanan yeni bilgi de şemayı geliştirerek değiştirir.⁹

Biliş sürecinin ya da onun daha somutlaşmış bir ifadesi olan bireyin zihnindeki sosyo-mekânsal şemanın işlevi; bireye, tümtüyle ne bilinebilen ne de denetlenebilen dış dünyanın denetlenebilecek öznel bir modelini sunmaktır. Böylece çevredeki her yeni olay ya da fiziki öge bu şema kapsamın-

da değerlendirilebilir ve birey geleceğe dönük tahmin yapma olanağını elde eder.¹⁰ Bu ise bireye güven duygusu ve o çevrede yaşamaktan dolayı doyum verir.

ZİHİNSEL HARİTALAR YÖNTEMİ

Bir çevrenin kullanıcılarının o çevreye ilişkin olarak oluşturdukları sosyo-mekânsal şemalarının özelliklerini anlayabilmek, dolayısıyla çevreye verdikleri anlamı kavramak için zihinsel haritalar yöntemi kullanılabilir. Kullanıcıların kendilerince üretilen bu haritalar, çevreye ait çok sayıda ve farklı niteliklerde bilgi içeren görsel malzemelerdir.

Zihinsel haritalar, ölçeksiz olmaları, tahrif edilmiş olmaları, eskiz niteliğinde olmaları nedeniyle (Bkz. ekteki zihinsel harita örnekleri) gerçek anlamdaki haritalardan çok farklıdır, çünkü gerçek ölçümlerin değil, kişisel deneyimin ürünüdürler.¹¹ İnsanların eylem mekânlarını gösteren bu haritalar, kentsel bilgilerin düzeyi, sosyal ilişkilerin doğası, kentin taşıdığı anlam açısından veri kaynağı olmaları nedeniyle planlamaya yönelik araştırmalarda yaygın olarak kullanılmışlardır.

Öncü diye nitelendirilebilecek bir grup zihinsel harita çalışması, kentlerin görsel kalitesini anlamaya yönelik olmuştur. Bu tür araştırmaların arkasındaki fikir, fiziki çevrenin insanların hayatında önemli bir rolü olduğu, bu nedenle önce çevrenin eksiklik ve yetersizliklerinin tanımlanıp açıklanması, tasarım sürecinin daha sonra buna göre düzenlenmesi gerektiğidir. Ana amaç, fiziki çevrenin kullanıcılarınca algılanan öğelerini tanımlamak ve bu öğeleri okunabilir çevreler oluşturacak biçimde tasarlama yollarını aramaktır. Kişilerin imajlarının ya da zihinsel haritalarının büyük ölçüde mekânsal çevrenin okunabilirliğine ve farklı parçaların hatırlanabilirliğine bağlı olduğu varsayıldığından, fiziki mekânın imajları güçlendirecek biçimde düzenlenmesi hedeflenir. Kevin Lynch'in üç Amerikan kentinin okunabilirlik düzeyini vurgulayan ve kentsel tasarıma yönelik yeni ipuçları getiren çalışması¹² bu alandaki ilk araştırmalardandır.

Daha sonra Donald Appleyard Lynch'in kavramlarını geliştirerek Cuidad Guyana'da yaptığı çalışmada, planlama sürecindeki arazi kullanışı ve davranışsal verilerin içerildiği geleneksel araştırmaların plancılarla kullanıcıların kenti ele alış biçimleri arasındaki farklılıkları gidermekte yetersiz kaldıklarını öne sürmüş ve kentlilerin kente ilişkin bilgilerinin saptandığı araştırmaların gerekliliğini vurgulamıştır.¹³

Zihinsel haritaların bir başka kullanım alanı da insanların kente verdikleri "anlam"ı çözümlenmek yönündedir. Stea¹⁴ zihinsel haritaların insanların eylem mekânları olduğunu öne sürmektedir. Çünkü birey haritayı çizerken kendini o mekânda dolaşıyormuş gibi düşünür. Haritalarda kent mekânındaki öğelere yönelik sıralama bireyin kavram-sallaştırma biçimine ilişkin bilgi verir. Zihinsel haritalar kullanıcıların mekânsal ve mekânsal olmayan tercihlerine ilişkin olarak da bilgi içerirler. Bu bilgi setleri "anlam" kavramının irdelenmesine ışık tutar.

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, bu çalışmada öne sürülen görüş ise, zihinsel haritaların, planlamanın sosyal amaçlarının kavramsal boyutlarının tartışılmasında da kullanılabilirliğidir. Örneğin az gelişmiş ülkelerin sanayileşme-

kentleşme süreçlerinin belli bir aşamasında ortaya çıkan ve bir sosyal amaç olarak benimsenen "kentsel bütünleşme" olgusunun aynı zamanda bilişsel bir süreç olduğu görüşünün tartışılmasında zihinsel haritalar değerli veri kaynakları olarak kullanılabilirler.

KENTSEL BÜTÜNLEŞME KAVRAMI ÜZERİNE

Kentsel bütünleşme olgusunun zihinsel haritalar da kullanılarak irdelenmesine ilişkin yapılmış bir araştırmanın sonuçlarını sunmadan önce, kentle bütünleşme kavramının bu çalışma kapsamında nasıl ele alındığını tartışmak yararlı olacağı gibi gerekli de görülmektedir.

Kentsel bütünleşme kavramının plancı ve sosyal bilimciler arasında yoğun biçimde tartışılan bir kavram olması nedeniyle, kentleşme sürecinin sosyal gelişme süreci ile yakından ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımın arkasındaki varsayım; eğer kentsel bütünleşme etkin biçimde gerçekleştirilebilirse sosyal gelişmenin yönü ve hızının -süreçte büyük sosyal sorunlara neden olmadan- etkilenebileceğidir. Bu anlamda kentsel bütünleşme planlama için bir sosyal amaç olarak ele alınmaktadır.

Kentsel bütünleşme kavramına ilişkin olarak öne sürülen görüşlerin¹⁵ temellendiği şu üç varsayımdan söz edilebilir.

1- Genellikle kentsel bütünleşme, yalnızca kırdan kente göçmüş geçekondulu insanlar için tartışılan bir kavram olarak irdelenir. Bütünleşme sorunlarının kentliler ya da kentin yerlileri denebilecek gruplar için de söz konusu olabileceği konu edilmez.

2- Kentte kuralları ve özellikleri kentlilerce önceden belirlenmiş bir yaşam biçimi olduğu varsayılır. Bu nedenle kentsel bütünleşme, kente sonradan gelenlerin bu yaşam biçimine uyum göstermeleri, katılımda bulunmaları olarak değerlendirilir.

3- Kentsel bütünleşme yalnızca kentin sunduğu olanaklara erişebilme düzeyi ile açıklanır.

Bu varsayımların geçerlilikleri yadsınmazsa da bütünleşme olgusunun kavranmasında, olgunun geniş kapsamı nedeniyle yetersiz kalmaktadırlar.

Kentsel bütünleşme kavramı, kentin tanımı ile bütünleşme ölçütlerinin tutarlılık içinde ele alındığı bir çerçevede tartışılmalıdır. Örneğin kent, tanımı gereği farklı niteliklerdeki insan gruplarını birarada içerir. Bu nedenle bütünleşme kavramı da tüm gruplar için tartışma konusu edilmelidir. Benzer biçimde kent, tanımı gereği, ekonomik, sosyal, kültürel ilişkileri, mekânsal biçimleniş ve estetiği ile kendine özgü kimliği olan bir organizmadır. Kentsel bütünleşme kavramı da farklı sosyal grupların kentsel çevrenin bu farklı boyutlarıyla ilişkilerini kapsamalıdır.

Bütünleşme ile uyum kavramları eşanlamlı düşünülmemelidir. Kentle bütünleşme sosyal uyum sürecinin ötesinde bir olgu olarak ele alınmalıdır. Farklı sosyal grupların özgün değer sistemlerinin bütünleşme sürecinde korunması ya da yozlaşmadan sağlıklı biçimde değişimi bütünleşme düzeyinin ölçülmesinde bir ölçüt olmalıdır.

Bütünleşme süreci, sosyal grupların kentin olanaklarından yararlandıkları ama sorunlarını da anlayıp kendi sorunlarıyla özdeşleştirdikleri bir ilişki biçimi olarak kavramlaştırılmalıdır.

Kentsel bütünleşme süreci, kentsel bilginin düzeyi ve içeriği ile anlam kazanan bilişsel (cognitive) bir süreç olarak değerlendirilmelidir.

KENTSEL BÜTÜNLEŞME OLGUSUNUN BİLİŞSEL BOYUTU (COGNITIVE INTEGRATION)

Kentsel bütünleşmenin bir sosyal amaç olarak gerçekleştiği varsayıldığında, kentlilerin kent ile kurdukları sağlıklı ilişkiler sonucunda o kentte yaşamaktan dolayı doyum sağlamaları gerekir. Bu nedenle bütünleşme düzeyini ölçmek için doyumun düzeyi ölçülmelidir. Ancak sorun, doyumun ölçütlerinin neler olduğu konusunda yoğunluk kazanır. Bu soruya -çevresel biliş süreci tartışılırken belirtildiği gibi- ana işlevi güvenlik duygusu aracılığıyla doyum sağlamak olan bilme süreci kapsamında bir dizi yanıt bulunabilmektedir.

Bireyin içinde yaşadığı çevreyi denetleme biçimi ve düzeyi doyumunu sağlamada can alıcı aşamayı oluşturmaktadır. Çevresel biliş sürecindekine benzer şekilde kentli, kentsel çevreyi denetlemeyi başardığı ölçüde kendini güvenlik içinde hisseder ve o çevrede yaşamaktan dolayı doyum sağlar. Bu da kentle bütünleşme kavramının somutlanmasına ışık tutar. Bir başka deyişle, kentle bütünleşmenin düzeyi kentsel çevreyi denetlemenin tipi ve ölçüsü ile ilgilidir. Kentsel çevreyi denetleyebilmek ise o çevreye ilişkin bilginin düzeyine, içeriğine ve yapısal organizasyonuna bağlıdır.

Bu nedenle, kentliler tarafından çizilen ve zihinlerindeki kente ilişkin sosyo-mekânsal şemalarını görsel, ölçülebilir veri kaynakları biçiminde somutlaştıran zihinsel haritalar, kentsel çevreye ilişkin olarak zengin bilgi sunmaları nedeniyle bütünleşme tartışmalarına yeni boyutlar katabilme potansiyelini taşıyor görünmektedirler.

ARAŞTIRMA BULGULARI

1983 yılında ekonomik ve sosyal ölçütler¹⁶ açısından farklı niteliklere sahip iki öğrenci grubu ile yapılan, anket çalışmasının yanı sıra basılı haritaların gruplanması yönteminin uygulandığı ve öğrencilerin Ankara'ya ilişkin zihin-

sel haritalarını da çizdikleri araştırmanın sonuçları göstermiştir ki yaşam biçimi ve koşulları kentli zihinsel olarak kurma biçimini doğrudan etkilemektedir. Yine bu çalışma göstermiştir ki, kentle bütünleşme her iki grup için de söz konusu olan ama biçim ve sorunları açısından farklılaşan bir kavramdır.¹⁷

Kentin dışındaki gecekondu bölgesinde yer alan ve yerel ölçekte hizmet sunan Mamak Lisesi'nin öğrencileri, kent doğumlu ama kırdan göçenlerin sonraki nesillerini oluşturan gecekondu insanıdır. Anket çalışması içinde seçilen ölçütler temelinde alt ve alt-orta sosyal grubu temsil etmektedirler.

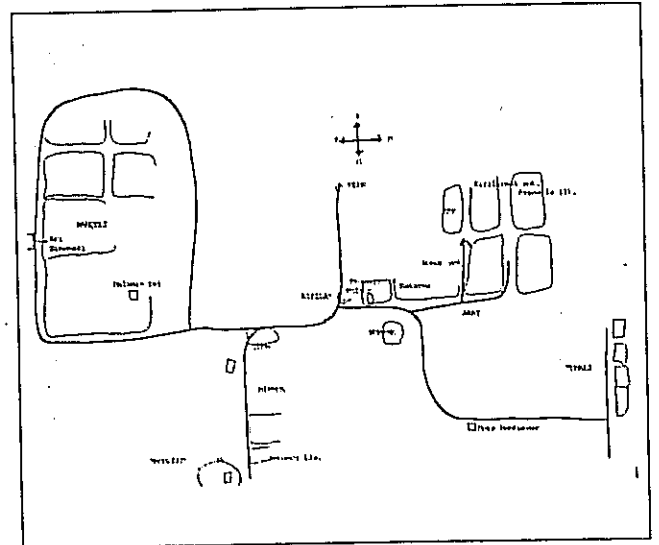
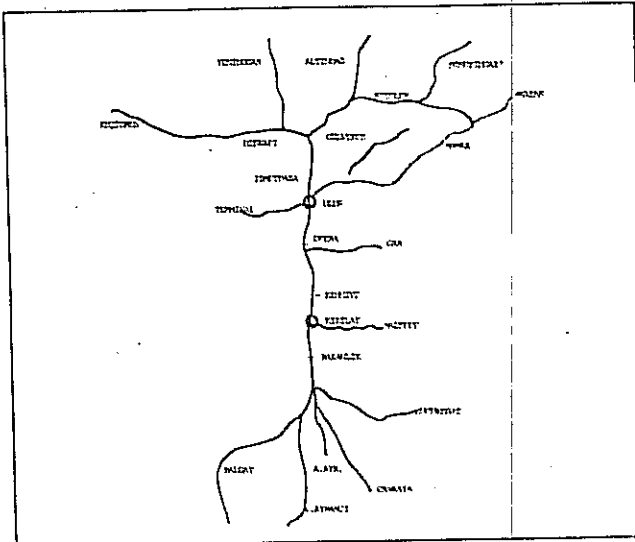
Kentin merkezinde yer alan ve kent ölçeğinde hizmet sunan Tevfik Fikret Lisesinin öğrencileri ise, önceki nesil de kentli olan yani kentin yerlisi olan insanlardır ve seçilen ölçütler açısından orta ve orta-üst sosyal grupları temsil etmektedirler.

Alt sosyal grubun zihinsel kent şemasının özellikleri

Şema yapı olarak kavramsaldir, kentin sosyo-ekonomik nitelikleri hatırlanır, Ankara bir mücadele ortamı olma anlamı taşımaktadır. Kent mekânının tümüne yönelik bir yaklaşım vardır, mekânsal bilgi belli yerlerde yoğunlaşmaz, yaygınlık gösterir. Fiziki çevreyi denetleme biçimi alansal elemanlar (bölgeler-districts-ve düğüm yerleri-nodes) aracılığıyla olmaktadır. Kentin fiziki yapısına ilişkin özelliklerini sosyo-ekonomik içerikle bütünleştirme eğilimi gözlenmektedir.

Üst sosyal grubun zihinsel kent şemasının özellikleri

Şema yapı olarak mekânsaldır. Kentin fiziki özellikleri ağırlıklı olarak yansımaktadır. Ankara kurumlar ve kurumsal ilişkiler ortamı olma anlamı taşımaktadır. Kent mekânına parçacı bir yaklaşım vardır, belirli yerlerde yoğunlaşmış mekânsal bilgi gözlenir. Fiziki çevrenin denetimi nokta türü kentsel elemanlar (landmarks) aracılığıyla gerçekleştirilir. Şemada kentin sosyal, ekonomik özellikleri gibi kavramsal boyutlara fazlaca yer verilmez, kişisel deneyim ve mekândaki hareketlilik düzeyi temel belirleyicilerdir.

Mamak Lisesi (solda) ve Tevfik Fikret Lisesi (sağda) öğrencilerinin çizdiği Ankara'nın "zihinsel haritaları"

